

УДК 343.85:347.63
DOI <https://doi.org/10.32841/ILA.2020.24.12>

ГУРКОВСЬКА К. А.,
викладач кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
Львівського державного університету внутрішніх справ

НІКІТІН А. А.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу
Львівського державного університету внутрішніх справ

ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Анотація. У статті розглядається сфера діяльності у галузі протидії домашньому насильству (вивчення та аналіз зарубіжного досвіду). Звернено увагу на основні нормативні акти держав, які проводять велику роботу з регулювання боротьби з насильством для його припинення та розробляють високоякісні заходи протидії цьому явищу. Мета статті – проаналізувати міжнародні нормативні акти, спрямовані на регулювання боротьби з домашнім насильством, та вивчити відповідний досвід зарубіжних країн, який може бути використаний для організації регулювання у цій галузі в нашій державі. Домашнє насильство, яке колись розглядалося українцями лише як застосування фізичної сили, вже давно включає фізичне, сексуальне, психологічне, емоційне та економічне насильство в європейських країнах. І кожен із цих видів насильства (а на практиці вони здебільшого складні) передбачає покарання – від адміністративного до позбавлення волі.

Досвід зарубіжних країн, безумовно, є позитивним і дуже вагомим, він може бути потрібним для забезпечення та вдосконалення способів і засобів, щоб запобігти домашньому насильству в нашій державі. Тому цілком зрозуміло, що Верховна Рада України активно працювала над відповідним законопроектом, і наприкінці 2017 року набрав чинності Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Цей закон визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства. І тому ми хочемо проаналізувати проблемні питання, які стосуються боротьби з домашнім насильством у зарубіжних країнах, та оцінити основні положення НПА інших країн у напрямі запобігання насильству у сім'ї, що може бути використано для організації адміністративно-правового регулювання у цій галузі в нашій країні.

Ключові слова: сімейне насильство, запобігання, європейський досвід, протидія, забезпечення, захист прав.

Вступ. Проблемні аспекти запобігання насильству у сім'ї у багатьох країнах світу є одним із найважливіших напрямів роботи органів поліції, соціальних працівників, психологів, освітян, в основному це пов'язано з поширеністю проблемних аспектів, наслідків, до яких ця проблема призводить. Досвід країн зарубіжжя, безумовно, є позитивним і дуже вагомим, він повинен стати головним аргументом для забезпечення та регулювання способів боротьби з домашнім насильством в Україні. І саме тому Верховна Рада України активно працювала над відповідним законопроектом, і в 2017 році набрав чинності Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». До нього входить багато нових положень [1, с. 2].

Особливістю сучасного прогресу вітчизняної юриспруденції у галузі забезпечення законних прав і свобод людини і громадянина є посилення заходів щодо протидії домашньому насильству [2; 3]. Але в більшості випадків окремі аспекти приділяються правовому регулюванню захисту особи від домашнього насильства на законодавчому рівні, а також затвердженню та виконанню підзаконних актів.

Метою статті є оцінка та вивчення положень міжнародних нормативно-правових документів країн зарубіжжя, які скеровані на регулювання протидії домашньому насильству, й аналіз положень із вивчення досвіду інших країн, який можна використати для нормативно-правового регулювання цього напрямку в нашій державі [4, с. 111].

Стан дослідження. Аналіз питань адміністративно-правового регулювання зарубіжного досвіду запобігання домашньому насильству здійснювалося у наукових доробках багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Серед них – М. Акімов, А. Галай, В. Галай, Л. Головка, Г. Горбова, О. Коломоєць, В. Муранова, М. Тучак та інші [5].

Виклад основного матеріалу. Питання вивчення домашнього насильства, запобігання йому є актуальною проблемою не лише в нашій державі, а й у багатьох державах із розвинутою інфраструктурою. Проблемні питання захисту дітей та жінок від насильства, протидії порушенням щодо них є надзвичайно важливим, ґрунтовним та нагальним завданням, вирішення якого є міждисциплінарним. Навіть у більшості країн ЄС дієво намагаються боротися з домашнім насильством, і тому вивчення зарубіжного досвіду та законодавства інших країн, що передбачає відповідальність за насильство, сприяє розробці нових положень щодо вдосконалення способів та засобів протидії домашньому насильству [17, с. 185]. Здійснення домашнього насильства, яке українці завжди сприймають лише із застосуванням фізичної сили, у країнах Європи давно включає фізичне, сексуальне, психологічне, емоційне та економічне насильство. Тому за кожен із цих видів насильства накладається стягнення – від адміністративного до тюремного ув'язнення [17, с. 185].

1. Міжнародні стандарти у сфері боротьби з домашнім насильством.

Нині у галузі юриспруденції дотримання основних норм міжнародних стандартів у галузі протидії домашньому насильству тягне за собою дії, які

призводять до невчинення такого насильства, що є серйозним порушенням прав людини. До найактуальніших міжнародно-правових документів ми вважаємо за доцільне включити Типовий (модельний) закон ООН про домашнє насильство, прийнятий 2 лютого 1996 р. Комісією ООН із прав людини [6]. Типовий (модельний) закон ООН про домашнє насильство регулює та окреслює, що це певний вид домашнього насильства – здійснюється із жорстокістю. В ньому описується домашнє насильство щодо жінок. Описуючи поняття насильства та викладаючи активні дії насильства, які можуть бути застосовані до жінки, вона зобов'язує працівників поліції реагувати на будь-які прохання про допомогу та захист у випадках домашнього насильства. Але це чітко показує послідовність дій працівників поліції під час виявлення насильства тим чи іншим чином.

Модельний закон має на меті забезпечити, щоб дії працівника правоохоронних органів у разі повідомлення про домашнє насильство були описані технологічно, із проханням відповісти належним чином на будь-який запит про допомогу та захист. Існують чіткі випадки реакції на місці події, які включають наявність наказу безпеки, якщо його порушено, реальний ризик насильства або його посилення, а також наявність фактів насильства в цій родині в минулому. Водночас швидкість реагування на заяву повинна бути доречною навіть у тих випадках, коли вона походить не від жертви насильства, а від іншої особи, яка може бути будь-ким (свідком, другом чи коханою людиною, родичем), або родича, представника охорони здоров'я чи центру допомоги жертвам насильства тощо [4, с. 112].

Модельний закон також містить положення про захисні накази, приписи та розпорядження. Законодавство передбачає, що «тут існує серйозна небезпека для життя, здоров'я та добробуту жертви, і вона навряд чи буде безпечною до винесення судового наказу, потерпілий/позивач може звернутися до родича або працівника соціального забезпечення, до судді або магістрату, який покладає обов'язок надати надзвичайну допомогу, таку як тимчасова заборона, яка може бути винесеною стосовно порушника протягом 24 годин після настання насильства» [6].

Також слід звернути увагу, що основою національного законодавства України у галузі запобігання та реагування на домашнє насильство є міжнародні напрями запобігання домашньому насильству [15, с. 37].

До основних стандартів ООН належать:

1. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена Резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р.
2. Декларація про ліквідацію дискримінації стосовно жінок, затверджена Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 2263 від 7 листопада 1967 р.
3. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 18 грудня 1979 р., ратифікована Указом Президії Верховної Ради УРСР від 24 грудня 1980 р. (чинна згідно із Законом України від 12 вересня 1991 р. № 1543-XII «Про правонаступництво України»).

4. Загальні рекомендації № 12, 14 та 19 Комітету ООН з ліквідації дискримінації стосовно жінок [15, с. 37].

Слід також звернути увагу, що дослідження адміністративно-правового забезпечення протидії домашньому насильству вартує уваги і не буде актуальним для вивчення без здійснення порівняльного аналізу норм національного законодавства з відповідними нормами адміністративного права зарубіжних країн, які визначають відповідальність за ці протиправні діяння. Маємо наголосити, що різні прояви домашнього насильства є проблемою не лише в Україні, а й у більшості зарубіжних країн [12, с. 162]. Таким чином, відповідно до оцінки діяльності Всесвітньої організації охорони здоров'я, здійснення фізичного та/або сексуального насильства щодо жінок коливається від 29% до 62% [7]. За оцінками Ради Європи, кожна четверта жінка в країнах-членах зазнала фізичного насильства принаймні один раз у своєму дорослому житті, і більше кожної десятої жінки зазнавали сексуального насильства [8]. Водночас слід зазначити, що дослідження адміністративного законодавства різних правових систем у всьому світі з питань відповідальності за домашнє насильство та боротьби з цим явищем є досить актуальним.

2. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання протидії насильству в сім'ї окремих держав романо-германського типу правових систем.

На цьому етапі хочемо наголосити на вивченні зарубіжного досвіду адміністративно-правового забезпечення протидії насильству в сім'ї окремих держав романо-германського типу правових систем, зокрема Німеччини, Франції, Норвегії та Португалії.

Досліджуючи досвід Німеччини у сфері протидії насильству в сім'ї, слід зауважити, що в цій країні діє спеціальний Закон Німеччини від 1 січня 2002 року «Про захист від насильства в сім'ї». Особливою ознакою політики законодавця Німеччини у сфері, що досліджується, є орієнтація на вилучення особи, яка здійснила насильство в сім'ї, з родини. Слід зауважити, що досвід вилучення особи, що здійснила насильство в сім'ї, з родини практикують такі європейські країни, як Австрія, Іспанія, Нідерланди, Чехія, Швеція та інші [9, с. 40].

Також, на нашу думку, у протидії насильству в сім'ї в Німеччині досить позитивним моментом є діяльність органів серед підрозділів кримінальної поліції, так званих відділів уповноважених у справах про насильство в сім'ї, які й розглядають справи про домашнє насильство [10, с. 15], оскільки, пройшовши відповідну підготовку і поглибивши знання саме в досліджуваній сфері, працівники зазначених підрозділів можуть ефективно провести розслідування, виявити обставини вчинення факту насильства в сім'ї та ухвалити правильне рішення у справі, налагодити контакти з жертвою та особою-агресором, громадськими організаціями для припинення випадків домашнього насильства та недопущення дій у майбутніх ситуаціях.

Хочемо звернути увагу на застосування судом таких спеціальних заходів, як заборона входження до свого будинку (квартири), неможливість перебування біля нього ближче, ніж установив суд, обмеження контактів із дітьми, дружиною, іншою особою, що стала потерпілою від насильства в сім'ї, заборона наближення до потерпілих осіб, зустрічі з ними й намагання контактувати з ними, використовуючи мобільні та інші способи зв'язку [11].

Також під час цього аналізу є актуальними норми Закону Німеччини «Про побутове насильство», відповідно до яких потерпілій особі надається право правової претензії на виділення квартири. У разі заподіяння фізичної шкоди здоров'ю або обмеження свободи і за певних умов у разі виникнення загрози такого порушення суд може зобов'язати кривдника звільнити квартиру незалежно від того, у шлюбі партнери чи ні; навіть власник квартири або єдиний квартиронаймач, орендар, який вчиняє насильство, може бути примусово відселений від жертви [5, с. 56].

На нашу думку, слід звернути на питання законодавчого регулювання та процес боротьби з домашнім насильством у Франції. Таким чином, відбувається активна кампанія проти домашнього насильства в межах Національної державної програми боротьби з насильством над жінками та домашнім насильством на 2007–2010 роки, яка розпочалася у зв'язку з прийняттям французького закону від 4 квітня 2006 р. № 2006-399 рр. «Про посилення профілактики та покарання за насильство в сім'ї або щодо неповнолітніх». Варто відзначити, що прийняття цього закону стало важливим заходом Франції у боротьбі проти домашнього насильства. Поправка до цього закону передбачає можливість сімейних суддів видавати спеціальні нормативні акти, що забезпечують безпеку жертв домашнього насильства. Такі правила дозволяють жінці, яка стала жертвою домашнього насильства, змінити місце проживання або виселити чоловіка з місця проживання.

І тому слід аргументувати, що в зазначеному Законі Франції вводиться новий вид протиправного діяння – «психологічне насильство», яке визнається злочином. При цьому за особою, яка вчинила таке насильство в сім'ї, стежитимуть за допомогою спеціальних електронних браслетів. Цей захід дозволить гарантувати дотримання судової заборони особі-агресору наближатися до потерпілої особи [13].

Досліджуючи аналіз документів Франції щодо протидії домашньому насильству, слід зазначити, що в цій країні захисту прав дитини, охороні життя та здоров'я приділяється велика увага. У цій державі захист прав дітей включає два елементи:

1) превентивну роботу, яка проводиться в рамках «організаційного захисту», коли самі сім'ї звертаються за допомогою або згодою на втручання компетентних структур та їх допомогу;

2) захист прав та життєво важливих інтересів дитини, що реалізується в рамках «правового захисту» у разі підтвердження факту небезпечної для дитини ситуації. У таких випадках суд вимагає від сім'ї вжити певних захо-

дів, які він визначає, включаючи обмеження або позбавлення батьків батьківських прав, притягнення їх до відповідальності та застосування кримінальних санкцій.

Проаналізувавши акти, ми бачимо, що у Франції є установа для неповнолітніх – інститут ювенального суду. Так, суддя у справах неповнолітніх може застосувати низку заходів для захисту дітей:

- планування консультацій, що проводяться спеціалістами в галузі освіти (у разі, якщо неповнолітня дитина не потрапляє до соціального закладу, але залишається в його сім'ї);

- направлення дитини в спеціальний заклад (інтернат, притулок) або до приватних осіб (родичів та третіх осіб), яким можна довірити дитину. При цьому батьки зберігають за собою право на дитину і можуть відвідувати її з дозволу суду [14, с. 25].

Варто відзначити, що активна кампанія Франції щодо протидії насильству у сім'ї почалася із прийняттям Закону «Про посилення попередження та покарання за насильство в сім'ї або у відношенні неповнолітніх» 4 квітня 2006 року. Характерною особливістю цього Закону стала можливість суддів у справах сім'ї видавати спеціальні постанови, які своєю чергою забезпечують безпеку жертв домашнього насильства. Ці постанови дають можливість жертві змінити місце проживання або вилучити із місця проживання особу, яка вчиняла насильство [8].

У Франції серед органів, які здійснюють профілактичну роботу, велику роль відіграє поліція, а саме:

- якісний і конструктивний зв'язок поліції з «гарячою лінією»;
- поліція негайно заарештовує осіб, які вчинили насильство;
- у своїй роботі застосовує GPS-браслети [5, с. 70].

Нормативно-правова база Бельгії звертає увагу і кваліфікує домашнє насильство як кримінальне правопорушення. Домашнє насильство належить до сфери діяльності ст. 442 КК і вважається обвинуваченням. Зараз домашнє насильство розглядається як обтяжуюча обставина, що призводить до суворішого покарання. І тому це правило стосується подружніх та неодружених пар та будь-яких інших осіб, які підтримують або підтримували тривалі емоційні та сексуальні стосунки з жертвою. Потерпілі отримували допомогу з боку міліції з 1997 року, а з 2003 року до суддів застосовувалися обмежувальні розпорядження, що зміцнило систему підтримки жертв новими заходами. У травні 2001 року було запроваджено перший бельгійський Національний план дій проти насильства, який охоплює побутові та інші форми насильства. План дій проти домашнього насильства був розроблений у 2004–2007 роках. Він має на меті зосередити зусилля на боротьбі з насильством серед партнерів (колишнє) [4, с. 114].

Щодо Норвегії, то вже в 1988 році почалися контроль та нагляд за особами, що вчиняють домашнє насильство. До суду буде передана кримінальна справа, навіть якщо жінка відкликає свою заяву. А якщо відбулося насильство, то жертви мають право на безоплатну правову допомогу.

Закон у Португалії щодо протидії насильству у сім'ї також описує домашнє насильство як злочин. Це класифікується як «(фізичне чи психологічне) жорстоке поводження з подружжям, неповнолітньою особою або інвалідом» і передбачає позбавлення волі від одного до п'яти років, а притягнення до відповідальності злочинця не залежить від висловлювання потерпілого [4, с. 116].

Висновки. Законодавство чинної правової протидії насильству в сім'ї в європейських країнах і норми модельного законодавства ООН щодо запобігання цим видам насильства можуть сприяти застосуванню та стати правовою основою для розвитку і вдосконалення вітчизняного права та правозастосовної практики у сфері запобігання насильству в сім'ї.

Література:

1. Ломакіна О.В.. Зарубіжний досвід протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2020. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2020_1_20.
2. Про попередження насильства в сім'ї : закон України від 15.11.2001 № 2789-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>.
3. Проект Закону про запобігання та протидію домашньому насильству : від 20.10.2016 № 5294 / ініціатор: В. Б. Гройсман // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1pf3511=60306 (дата звернення: 19.12.2017).
4. Легенька М.М. Зарубіжний досвід протидії насильству в сім'ї та можливості використання в Україні. *ПРАВО І БЕЗПЕКА*. 2017. № 4 (67). С. 111-116.
5. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству : монографія / А.О. Галай, В.О. Галай, Л.О. Головка та ін. ; за заг. ред. А. О. Галай. Київ : КНТ, 2014. 160 с.
6. UN Handbook for Legislation on Violence against Women // The Advocates for Human Rights : сайт. URL: http://www.stopvaw.org/united_nations_model_legislation (дата звернення: 19.12.2017).
7. WHO Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women, (WHO, 2005), p. 5 URL: <http://www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/24159358X/en>
8. Fact Sheet, Council of Europe Campaign to Combat Violence against Women, including Domestic Violence, at [Електронний ресурс]. URL: http://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Fact_Sheet_en.asp.
9. Харламов В.С. Институт охранного ордера в зарубежном законодательстве. *Криминология Вчера, сегодня, завтра*. 2014. №1 (32). С. 34-40.
10. Борьба с насилием в социальной среде – «домашнее насилие» и защита жертвы / Фриц Зайфферт. *Ainring: BPFI*, 2013. 30 с.
11. Gesetz zum zivilrechtlichen Schutz vor Gewalttaten und Nachstellungen (Gewaltschutzgesetz – GewSchG). URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/gewschg/BJNR351310001.html>.
12. Адміністративно-правове регулювання протидії насильству в сім'ї: монографія // Ганна Олександрівна Горбова, Валентин Васильович Галуцько. К. : Інститут публічного права, 2016. 226 с.

13. Новый французский закон против насилия в семе. URL: <http://ru.rfi.fr/frantsiya/20100629-novyi-frantsuzskii-zakon-protiv-nasiliya-v-seme>.
14. Исмуханова Г. Обзор международного опыта по профилактике насилия и жестокого обращения в отношении детей и семей в рамках программы «Равенство перед законом: доступ к правосудию в Центральной Азии». URL: <http://www.bala-kkk.kz/sites/default/files/upload/files/B0.pdf>.
15. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України /Укладачі: Запорожцев А.В., Лабунь А.В., Заброта Д.Г., Басиста І.В., Дроздова І.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М. Київ, 2012. 246 с.
16. Насилие у семье: практическое руководство для медсестер / Издание Ассоциации медицинских сестер Канады; пер. с англ.; под ред. Е. В. Израелян. М., 1996. 110 с.
17. Собко Г.М., Пацалова О.О. Досвід європейських країн у сфері протидії домашньому насильству. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 1, том 2. 2019. С 184-187.

Hurkovska K., Nikitin A. Combating domestic violence: international experience

Summary. The article analyzes the European experience in the field of domestic violence. The main normative acts of the states are revealed, which in the regulation of counteraction to violence do a lot of work to overcome it and develop effective measures for this purpose. The study found that the most effective means of combating violence is the removal of a person from the place of residence, and court-ordered countermeasures are also widely used. The world community is actively trying to combat domestic violence, and therefore the study of foreign experience and legislation of other countries, which provides for liability for violence, contributes to the development of proposals to improve the rules for combating domestic violence. The term "domestic violence" in European countries includes physical, sexual, psychological, emotional and economic violence. And each of these types of violence (and in practice they are mostly complex) involves punishment, from administrative to imprisonment. For many years, European countries have been working out ways to overcome the problem, introducing programs, some of which are successful and some vice versa. An effective means of counteraction is the introduction of special regulations aimed at eradicating violence. The purpose of the article is to analyze the international legal documents aimed at combating domestic violence, and to summarize the relevant experience of other countries, which can be used to organize legal regulation in this area in our country. Protecting children and women from violence and preventing crimes against them is an extremely important, socially significant and urgent task, the solution of which is interdisciplinary. The world community is actively trying to combat domestic violence, and therefore the study of foreign experience and legislation of other countries, which provides for liability for violence, contributes to the development of proposals to improve regulations for combating domestic violence.

Key words: domestic violence, prevention, European experience, counteraction, provision, protection of rights.